

CZU: 94-054.72(=1.478:479)"18"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3985024>

EMIGRAȚIA POPULAȚIEI DIN BASARABIA ÎN CAUCAZ, CRIMEEA ȘI ÎN NORDUL MĂRII NEGRE (ANII '40-'80 AI SECOLULUI AL XIX-LEA)

Viorel BOLDUMA*Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol, în baza izvoarelor inedite de arhivă, autorul pune în discuție problema emigrației populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre în anii '40-'80 ai secolului al XIX-lea. Izvoarele puse în circuitul științific îi permit autorului să constate că Războiul Crimeii (1853-1856), epidemiile, anii secetoși, politica de colonizare și de de-naționalizare dusă de autoritățile țariste și consecințele reformei agrare din Basarabia din 14 iulie 1868 au constituit cauzele principale ale emigrației populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre în anii '40-'80 ai secolului al XIX-lea. Acest proces a afectat categoriile sociale de bază ale populației din Basarabia: țăranii răzeși, populația orașelor, țăranii de stat și coloniștii.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, Crimeea, Caucaz, Kuban, nordul Mării Negre, Chișinău, Orhei, Akkerman, Iași, emigrație, țăran, răzeși, mic-burgezi, coloniști.*

EMIGRATION OF POPULATION FROM BESSARABIA THE CAUCASUS, CRIMEEA AND THE NORTH OF THE BLACK SEA (40s-80s OF THE 19th CENTURY)

In this article, based on unique archival sources, the author discusses the problems of emigration of the population from Bessarabia to the Caucasus, Crimea and the North of the Black Sea in the 40s-80s of the 19th century. The sources put in the scientific circuit allow the author to find out that the Crimean war (1853-1856), the epidemics, the drought years, the policy of colonization and de-nationalization of the Tsarist authorities and the consequences of the agrarian reform in Bessarabia on July 14, 1868, were the main causes of emigration of the population of Bessarabia to the Caucasus, Crimea and the North of the Black Sea in the 40s-80s of the 19th century. The basic social categories of the population of Bessarabia were affected by this process: the peasants, the population of the cities, the state peasants and the colonists.

Keywords: *Bessarabia, Crimea, the Caucasus, Kuban, the North Black Sea, Chisinau, Orhei, Akkerman, Iasi, emigration, peasant, petty-bourgeois, colonist.*

Introducere

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, interesul pentru istoria provinciei, în general, și pentru problemele majore ce țin de politica social-economică a țarismului promovată în periferiile naționale ale Imperiului, în special, constituie un subiect actual și necesar de cercetare.

Subiectul pus în discuție are tangență cu înțelegerea problemelor majore legate de aplicarea în Basarabia a politicii de colonizare, a reformei agrare din 14 iulie 1868 și efectele ei asupra diferitor categorii de țărani din Basarabia. Prin prisma acestor aspecte, vom analiza migrația populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre, luând ca bază documente care nu au fost puse în circuitul științific până în prezent.

Astfel, după anexarea Basarabiei de către Rusia, la 1812, o parte din populație a fost forțată să emigreze peste Prut, în Principatul Moldovei, de teama transformării țăranilor liberi în țăărani iobagi [1]. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult odată cu implementarea politicii de colonizare, cu populație alogenă (bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care s-a bucurat de diverse privilegii din partea autorităților imperiale la începutul secolului al XIX-lea.

Problema privind emigrația¹ populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre, în perioada de timp studiată, a fost elucidată sporadic atât în literatura de specialitate din perioada țaristă [3] și

¹ *Migrațiune/emigrațiune de populație* – deplasarea în masă, de pe un teritoriu pe altul, dintr-o regiune în alta, a unor popoare sau a unor grupuri de populație, determinată de diverși factori: economici, sociali, politici, confesionali etc. În legătură cu anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, pot fi delimitate mai multe tipuri de migrație: 1. migrația spontană a populației, care avea loc în taină, fără acordul și susținerea instituțiilor guvernamentale; 2. migrația organizată, susținută de administrația imperială sau regională; 3. migrația, sau coloniizarea, moșierească [2].

sovietică rusă și moldovenească [4], cât și în literatura de specialitate din Republica Moldova după obținerea independenței [5].

În pofida acestui fapt, mai multe aspecte ale subiectului pus în discuție au continuat să rămână neelucidate (antecedentele și consecințele reformelor agrare din 1868, procesele sociale din satul basarabean după reformă, migrațiile populației în afara guberniei etc.), necesitând o abordare specială și detaliată, iar altele au fost cercetate tendențios și unilateral (tulburările țărănești în anii implementării reformelor agrare și în perioada post-reformă), sub impactul factorilor ideologici, necesitând o reexaminare, o abordare critică și obiectivă, în baza unor noi izvoare inedite, ceea ce ne permite să punem în discuție tema dată.

Legislația privind emigrația și primele tentative de strămutare a populației

Documentele depozitate în Arhiva Națională a Republicii Moldova (Fondul 2, Cancelaria guvernatorului Basarabiei, și Fondul 8, Oficiul gubernial pe probleme țărănești din Basarabia) ne oferă posibilitatea să afirmăm că primele manifestări ale emigrației populației din Basarabia s-au produs încă în anii '40 ai secolului XIX, atunci când sunt atestate primele cereri ale populației din provincie de a emigra în Crimeea și Caucaz.

În acest context, sunt concludente circularele expediate de către Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei către guvernatorul Basarabiei și Administrația proprietăților statului din Basarabia, în perioada 27 ianuarie 1833 – 31 ianuarie 1833, referitoare la interzicerea strămutărilor „samavolnice” ale țăranilor de stat în gubernia Orenburg [6] și în alte gubernii ale Rusiei, fără a avea pentru aceasta permisiunea organelor administrației regionale sau guberniale [7]. Prin urmare, putem deduce că au existat încercări de emigrare și în anii precedenți.

La 18 ianuarie 1833, șeful Administrației regionale a Caucazului, cu reședința în orașul Stavropol, s-a adresat guvernatorului Basarabiei cu indicația de a interzice evreilor să emigreze în regiunile caucaziene. În adresare, autoritățile caucaziene au făcut referință la Legea din 3 februarie 1825, emisă de Ministerul de Interne al Rusiei, prin care li se interzicea evreilor să se stabilească cu traiul în localitățile unde există secte ale subotnicilor și iudeilor. Întrucât astfel de secte existau în Caucaz, pentru a nu mări numărul lor, acești evreii nu au primit dreptul să se stabilească în această regiune. Totodată, se menționa că evreii ajunși în Caucaz vor fi deportați în localitățile din care au plecat. Respectiv, în perioada următoare, guvernatorul Basarabiei a emis o circulară adresată administrației regionale și județene, prin care cerea să nu permită asemenea strămutări [8]. Menționăm aici și circularele emise în perioada 23 aprilie 1833 – 11 iunie 1833 de către Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei, adresate Administrației proprietăților statului din Basarabia, prin care se cerea întreprinderea de măsuri în vederea interzicerii populației evreiești de a emigra în guberniile siberiene chiar și temporar [9].

La 5 iunie anul 1848, Administrația Regională a Basarabiei aduce la cunoștință guvernatorului Basarabiei că au fost acceptate cererile de strămutare, de bunăvoie, a 9 mic-burghezi² [10] din Bender (6 cu vârsta cuprinsă între 59 și 72 de ani și 3 cu vârsta de 39-43 de ani) în orașul Anapa, regiunea Caucaz a Mării Negre [11]. Ajunși la destinație, aceștia erau obligați să se înregistreze la administrația locală a orașului Anapa. Persoanele în cauză erau, probabil, rascolnici, deoarece încă la 5 august 1842 guvernatorul Basarabiei primise o circulară de la Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei, prin care se solicita să fie deportați în regiunea indicată toți rascolnicii, fie de bunăvoie sau siliți [12].

Un an mai târziu, la 19 mai 1849, Ministerul Afacerilor Interne adresa Administrației proprietăților statului din Basarabia o notă, în care se stipula că aceasta nu trebuie să pună piedici țăranilor de stat din Basarabia care doresc să se stabilească în orașele caucaziene Anapa, Novorosiisk și Suhum-Kale, deoarece Ministerul de Interne permite o asemenea strămutare, căci interdicția anunțată anul trecut de autoritățile imperiale nu se referă la orașele indicate *supra* [13]. Ulterior, la 19 ianuarie 1850, într-o scrisoare primită de către Administrația proprietăților statului din Basarabia de la șeful districtului Mării Negre se stipulau condițiile pe care urmau să

² *Mic-burghezi* – categorie socială formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți (cunoscuți în Țările Române ca târgoveți), care era răspândită [în Rusia] cu denumirea generică meșcane (rus. мещане) și care formau al treilea grup social (după intelectualitate și negustori) în care era împărțită populația urbană din Rusia. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației urbane, instituit în Basarabia conform Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul. Alexandru Boldur numește simplu această categorie socială burghezi. În documentele de epocă, termenul meșcianin era identic cu termenul târgoveț, dar, cum constată istoricul V. Tomuleț, analogia este una pur convențională, deoarece ea se referă la perioada medievală (prin orașeni și târgoveți se subînțeleg locuitorii orașelor și târgurilor), și nu la cea modernă, în care se afla Basarabia la acel moment. După aplicarea, la 26 septembrie 1830, a Regulamentului ghillidelor, stările sociale burgheze din Basarabia au fost legiferate juridic și includeau negustorii de 3 ghilde (burghezia comercială), mica burghezie (meșcane), țărănimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase [10].

le îndeplinească țărani de stat, pentru a primi permisiunea de a se stabili în orașele caucaziene Anapa, Novorosiisk și Suhum-Kale. Astfel, după cum remarca șeful districtului Mării Negre, cu toate că dispoziția din 15 decembrie 1846, emisă de autoritățile imperiale cu privire la popularea regiunii respective, se referea doar la muncitori și mici-burghezi, au parvenit multiple cereri de strămutare aici și de la țărani de stat. Prin urmare, se solicita ca acestor persoane să li se acorde permisiunea de emigrare doar după ce vor fi informate că nu au teren agricol și datorii față de autorități (obște, moșier etc.). Totodată, se menționa că permisiunea de a veni în aceste orașe o au doar persoanele care dețin abilitățile necesare pentru a se ocupa cu comerțul și de a se încadra la muncă în uzine/fabrici [14].

Cauzele emigrației

Una dintre cauzele migrației populației Basarabiei în Crimeea și Caucaz a fost și izbucnirea la 4/16 octombrie 1853 a unui nou război ruso-turc, cunoscut ca Războiul Crimeii. Prin decretul imperial din 19 noiembrie 1853, în Basarabia, alături de guberniile Taurida și Herson, a fost instituită starea de război, care a cauzat diverse prejudicii serioase populației din regiune [15]. Potrivit calculelor istoricului Valentin Tomuleț, pe durata Războiului Crimeii populația Basarabiei a asigurat armata rusă cu 1.287.853 de lucrători, 711.340 de cai, 25.656 de cai și 144 de bărci. Una dintre cele mai grele prestații a constituit-o asigurarea cu forță de muncă pentru repararea drumurilor, a podurilor și a cetăților, care, după durata timpului de muncă, varia de la 1:4 până la 1:15 zile. În medie, locuitorii Basarabiei au pierdut 2.932.385 de zile-muncă; însă, dacă ținem cont de faptul că războiul a fost îndelungat și destul de greu, iar Rusia a suferit înfrângere, constatăm că locuitorii Basarabiei au îndeplinit nu un număr mediu de zile-muncă, ci unul maxim – mai mult de 5 milioane de zile-muncă. Cifra vizează numai sus-numita categorie de prestații, în care au fost încadrați ceva mai mult de jumătate (52,3%) din numărul total al lucrătorilor. Dacă însă vom lua în calcul și ceilalți 614.127 de lucrători, constatăm că locuitorii Basarabiei au pierdut, în total, în timpul războiului, având în vedere doar acest sistem de prestații, cca 10-11 milioane de zile-muncă. În afară de aceasta, pe parcursul întregii perioade de război, pentru magazinul mobil de provizii al armatei ruse locuitorii Basarabiei au pus la dispoziție până la 600 de cai cu căruțași, boi și celelalte necesare [16]. Prin urmare, doar acest exemplu denotă că țărani au fost distrași de la muncile lor agricole cotidiene, pierzând mai multe milioane zile-muncă, a fost istovită forța de tracțiune, au scăzut veniturile și a sporit sărăcia, care, în rezultat, au determinat nemulțumirile și revoltele țăranilor.

Starea de război din Basarabia și Taurida a fost ridicată prin decretul imperial din 7 august 1856. Abia după aceasta, la 27 noiembrie 1856 a fost aprobată de împărat hotărârea Comitetului de Miniștri cu privire la eliberarea gratuită a pașapoartelor de deplasare în afara localităților pentru populația Basarabiei și Novorosiei, cu termenul de până la 1 noiembrie 1857. Guvernatorul Novorosiei și Basarabiei urma să stabilească localitățile în care, din cauza războiului, locuitorii au sărăcit într-atât, încât nu-și puteau permite achitarea acestor pașapoarte [17].

În legătură cu situația dezastruoasă în care s-au aflat locuitorii provinciei în decursul Războiului Crimeii, contele A.G. Stroganov, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, în adresarea din 14 mai 1856 expediată mareșalului nobilimii din Basarabia, Gh.A. Balș, menționa: „Excelența Voastră știe că în cursul războiului, care, acum, mulțumită Domnului, s-a încheiat cu pace, această regiune, ce a servit drept teatru al acțiunilor militare, a fost supusă nu numai devastării – consecință inseparabilă a acestor acțiuni, dar a fost lovită de tifos și alte boli contagioase” [18]. Dificultățile cu care se confrunta populația în perioada respectivă erau remarcate și de către guvernatorul militar al Basarabiei, M. Fonton de Verrayon, în raportul din anul 1861, prezentat împăratului, în care acesta scria: „Veniturile orășenești nu sporesc, deoarece circumstanțele apărute, nefavorabile pentru locuitorii provinciei, se poate spune, în 1854, când aici a fost cantonată Armata de Sud, și care se manifestă în permanență – ba din cauza recoltelor proaste, ba din cauza lăcustelor –, împiedică orășenii să dezvolte industria, care constituie cea mai importantă sursă de venit pentru orașe”. Lăcustele pricinuiau daune atât sătenilor, cât și orășenilor. Organul oficial al administrației din Basarabia, *Buletinul provinciei Basarabia*, informa cititorii: „La 3 iulie 1860, prin intermediul telegrafului, s-a dat de știre din Bender că nori mari de lăcuste au zburat peste Nistru și s-au așezat pe câmpurile de lângă satele Varnița și Gura Bâcului. Pe data de 4 iulie, la est de Chișinău, a fost văzută o masă mișcătoare de lăcuste, cu o lungime de vreo 5 verste³ și mai mult, care zbura spre nord, iar în zilele de 6 și 7 iulie au apărut deasupra Chișinăului nori de lăcuste, o parte dintre care au poposit peste noapte pe malurile râului Bâc, iar altă parte – pe câmpurile de la Râșcani și grădinile orășenești” [19].

³ Versta – unitate de măsură rusească pentru distanțe, folosită în trecut în Rusia, egală cu 1,067 km.

În decursul perioadei 1857-1877 Basarabia a cunoscut o mortalitate înaltă. Cele mai numeroase decese au fost înregistrate în anii 1860 (27.165 de morți), 1863-1867 (cu indicele maximal în 1866 – 34.500) și 1872-1877 (îndeosebi în anii 1872 și 1877 – respectiv, 44.975 și 44.446 de persoane decedate) [20].

Criza mortalității din 1866 a fost cauzată și de recoltele proaste din anii precedenți, care au diminuat puterea de rezistență a populației, dar, mai cu seamă, epidemia de holeră care a bătuit în Basarabia de la 4 aprilie 1866 până la sfârșitul lunii octombrie 1866 și care a secerat 6836 de vieți, inclusiv 2885 de locuitori ai orașelor (187 – în Hotin, 626 – în Bender, 251 – în Bălți, 937 – în Chișinău, 678 – în Akkerman și 206 – în Soroca). Condițiile de trai dificile sunt prezentate în felul următor în paginile *Buletinului provinciei Basarabia* din 27 aprilie 1868: „Viața în orașul Chișinău devine din zi în zi tot mai scumpă și nu se știe când va înceta această creștere progresivă a prețurilor la produsele de necesitate vitală. Legumele, carnea și pâinea costă extrem de scump. [...] Din toate părțile, mai ales de la persoanele sosite din județe, se aud vorbe despre situația dezastruoasă a locuitorilor, în special a celor din județul Bender” [21].

Fenomenul mortalității din 1872 a fost influențat de epidemia de holeră, din luna mai a aceluiași an, dezlănțuită în orașul Hotin. Așa cum se menționează în raportul guvernatorului Basarabiei, epidemia de holeră „[...] a făcut ravagii considerabile în orașe și sate. După datele oficiale incomplete, de holeră s-au îmbolnăvit 13.284 de oameni, dintre care 4765 au decedat. Anul 1873 s-a dovedit a fi neroditor în Basarabia, mai cu seamă în zona de sud a provinciei, fapt despre care o sursă a vremii relatează: „Vreo trei ani deja este slabă rodnicia în sudul Basarabiei, dar o așa recoltă proastă, ca în 1873, încă nu a fost, ceea ce amenință județele Akkerman și Bender cu un mare dezastru” [22].

Dintre bolile epidemice, cea mai răspândită și cauzatoare de decese continua să rămână difteria, care deja 5 ani consecutivi secera populația provinciei și în fața căreia medicina era deocamdată neputincioasă. Majorarea numărului de decese, în 1877, a fost cauzată de efectele nocive ale Războiului ruso-româno-turc din 1877-1878, când pe teritoriul Basarabiei au fost concentrate numeroase trupe rusești, din cauza cărora, dar și a difteriei, au suferit îndeosebi județele Hotin, Iași și Soroca [23].

Prin urmare, la scurt timp după încheierea Războiului Crimeii și în anii ce au urmat, din cauza politicii de colonizare, prezenței armatei ruse în provincie, sărăciei, epidemiilor, secetelor, atestăm un flux de cereri ale țăranilor din județele Hotin, Iași, Bender, Chișinău, Akkerman etc. de a li se permite emigrarea în Crimeea, Caucaz și în nordul Mării Negre.

Zvonuri despre permisiunea de emigrare a populației

Astfel, țărani și răzeși din satul Cimișeni, plasa Mereni, județul Chișinău, printr-o adresare către M. Fonton de Verrayon, guvernatorul Basarabiei, din 10 decembrie 1860, cer să se concretizeze dacă este adevărat că există permisiunea din partea autorităților centrale imperiale de a se strămuta în Crimeea. O cerere asemănătoare a parvenit la 5 ianuarie 1861 și din partea unui grup de 30 de familii de țărani și răzeși din satul Țânțăreni, județul Bender, care cer confirmarea zvonului și întreabă care sunt condițiile pentru a emigra în Crimeea și Caucaz, pe pământul statului, în locurile ramase libere după expulzarea tătarilor. La 9 ianuarie 1861, o cerere similară este înaintată de alți 28 de țărani din satul Malotogatin, plasa Mereni, județul Chișinău [24]. Ca urmare, la 11 ianuarie 1861, guvernatorul Basarabiei, M. Fonton de Verrayon, emite o circulară prin care recunoaște că a primit mai multe cereri de la țărani din diverse județe ale Basarabiei, pentru a se strămuta în Crimeea, Georgia și Caucaz, dar a respins aceste solicitări, deoarece argumenta că sunt doar zvonuri. În circulara emisă, guvernatorul a dispus ispravnicilor de județe să infirme aceste zvonuri și să identifice cine provoacă populația să emigreze [25]. Prin urmare, zvonurile răspândite în timpul și după încheierea războiului Crimeii au provocat o parte din țărani și orașeni să emigreze pe pământurile statului, sperând la o viață mai bună.

Într-un raport din 28 ianuarie 1861, adresat guvernatorului și ispravnicului județului Chișinău, asesorul Suvak scria că mai mulți locuitori ai satelor Nemțeni și Călimănești și-au manifestat dorința de a se strămuta în Crimeea și Caucaz. Drept motiv al solicitării a servit lansarea zvonului că țăranii care vor emigra în Crimeea și Caucaz vor primi, pentru fiecare gospodărie, câte 60 de desetine de pământ, utilaj agricol, animale, inclusiv pentru tracțiune, scutiri de impozite pentru 25 de ani și că în perioada indicată nu se vor supune niciunui moșier. Desigur, aceste promisiuni, în contextul în care criza de pământ arabil era evidentă, îi determinau pe țărani să vândă toată averea, să distrugă vița-de-vie, să lase loturile nelucrate, în așteptarea permisiunii pentru a emigra în Caucaz și Crimeea [26]. Amintim că de privilegiile asemănătoare s-au bucurat, în mare măsură, coloniștii germani, bulgari, găgăuzi sosiți în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Ca răspuns la solicitarea guvernatorului din 11 ianuarie 1861, ispravnicul județului Chișinău, Botean, raporta, la 23 februarie 1861, că printre locuitorii plasei Hâncești (satele Logănești, Pulbereni, Stolniceni, Spărieți) este lansat zvonul precum că guvernul țarist îndeamnă țăranii la emigrare în Crimeea, Caucaz și în regiunea Amur. Menționează că acest zvon este lansat de fostul funcționar de birou Evsevi Hrșjonstovski, stabilit la Chișinău din gubernia Podolia. În raport se mai menționa că grupuri numeroase de țărani veneau la Chișinău, la apartamentul acestuia, cerându-i să fie înscrși în listele întocmite, în schimbul anumitor taxe, care variau între 5 și 80 de ruble. Totodată, ispravnicul menționa că însuși Hrșjonstovski se deplasa prin sate, pentru a întocmi astfel de liste. Ca urmare, ispravnicii din județele Bender, Orhei, Hotin și Chișinău au primit indicații să se deplaseze în satele ai căror țărani au fost provocați să emigreze în Crimeea și Caucaz, pentru a convoca adunări de obște și a infirma aceste zvonuri, ca țăranii să nu-și vândă averea, să nu lase pământurile pârloagă, să lucreze pământul moșierilor deținut în arendă [27]. Totodată, un ex-funcționar rus din orașul Hotin, Kubarkin, este învinuit că instigă, prin promisiuni false, țăranii satelor Babin, Rucșin, județul Hotin, să-și vândă averea și să emigreze în Crimeea, Amur și în Extremul Orient [28].

Subliniem că în anii 1868-1872 în Basarabia au avut loc 87 de tulburări țărănești, 41 dintre acestea fiind înăbușite cu ajutorul forței armate [29].

Din cauza conflictelor cu moșierii, dar și a impozitelor mari, a lipsei acute de pământ, pentru mulți țărani din județele Basarabiei unica ieșire din situația precară în care s-au pomenit era emigrarea în Crimeea și Caucaz. Astfel, țăranii din satele Logănești, Stolniceni, Pulbereni, din cauza conflictului cu moșierii, au înaintat cereri de strămutare în Crimeea și Caucaz. O cerere asemănătoare a parvenit și de la țăranii satului Bănești, județul Orhei, care au refuzat să-și onoreze obligațiile către moșierul A.Feodosiu. La 28 aprilie 1861, țăranii satului Călimănești, județul Chișinău, din cauza conflictului cu moșierul Bodescu, s-au adresat guvernatorului Basarabiei pentru a li se permite emigrarea în Crimeea [30].

Din raportul Administrației proprietăților statului din Basarabia, din 10 noiembrie 1861, adresat guvernatorului Basarabiei, aflăm că răzeșilor din județele Chișinău și Bender li se interzicea să se strămute în Crimeea, din cauza insuficienței de pământ. În dispoziție se menționa că o asemenea permisiune au doar țăranii de stat din Imperiu, bulgarii, în general, populația de origine slavă, și nu țăranii răzeși din Basarabia, care nu intră în categoria țăranilor cărora li se permite strămutarea în Crimeea. În total, în lista respinsă se regăsesc 177 de țărani răzeși din județele Chișinău și Bender [31]. Lipsa pământului liber disponibil pentru a fi repartizat țăranilor în Basarabia este menționată și în răspunsul autorităților regionale din 30 octombrie 1861, la solicitarea turcului Panait Mitro din orașul Bender de a li se permite să se stabilească în una dintre coloniile bulgare și de a fi înzestrat cu teren agricol. În răspunsul lor, autoritățile regionale subliniau faptul că nu-i pot accepta cererea, deoarece în Basarabia nu există terenuri agricole libere, din care cauză înșiși coloniștii bulgari se adresează cu cereri pentru a li se permite să se strămute în Crimeea, din cauza insuficienței de pământ [32]. Prin urmare, problema privind insuficiența de pământ apare și în rândurile coloniștilor bulgari.

Zvonurile respective nu erau lipsite de adevăr. Aceasta se explică prin faptul că autoritățile țariste, după ce s-a terminat Războiul Crimeii (1856), au desfășurat un amplu proces de strămutare a populației, în special de origine slavă, din guberniile imperiale, inclusiv a bulgarilor din Balcani, pentru a-i strămuta în Crimeea și Caucaz, în detrimentul populației băștinase [33]. Scopul autorităților era să-și creeze o bază socială solidă, formată din populație alogenă, la fel cum au făcut prin colonizarea Basarabiei, după anexarea acesteia în 1812, și să valorifice aceste pământuri bogate sudice.

Începutul emigrației populației

Analiza documentelor edite, supuse reevaluării, și a celor inedite, de arhivă, ne permite să constatăm că odată cu aplicarea în Basarabia a reformei agrare din 14 iulie 1868, care a agravat și mai mult situația economică a țăranimii, insuficiența de pământ, dar și secetele frecvente, creșterea impozitelor au constituit cauzele principale care au generat emigrarea populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre.

Acest proces a fost reglementat prin circulara nr.5347 din 24 mai 1868, emisă de guvernatorul Basarabiei, care stabilea regulile de emigrare a populației din Basarabia. În conformitate cu aceasta, țăranii care doreau să emigreze trebuiau să aibă permisiunea obștii țărănești, a autorităților centrale, să nu aibă datorii și să dispună de permisiunea administrației locale/regionale din regiunile unde urmau să emigreze. Ispravnicii de județe și administrația locală erau obligați să explice această circulară țăranilor care manifestau dorința să emigreze [34].

Prin circulara nr.5079 din 10 iulie 1868, emisă de guvernatorul Basarabiei, adresată administrației locale, se stabilea modalitatea de emigrare a țăranilor de stat, a răzeșilor și mici-burghezilor care au primit permisiunea

să emigreze în Caucaz și în districtul de nord al Mării Negre. Conform acesteia, emigranții trebuiau să respecte un traseu bine stabilit de autorități. Astfel, ei urmau să se deplaseze în Caucaz sau în nordul Mării Negre pe traseul Herson – Ekaterinoslav – pământurile Armatei căzăcești pe Don și regiunea Kuban, până la destinație. Cei care alegeau să se deplaseze pe cale maritimă, trebuiau să ajungă la Odesa, de unde, cu vaporul, urmau să parcurgă calea până la Novorosiisk, în districtul Mării Negre. Țăranii erau obligați să se asigure cu suficiente alimente sau bani pentru hrană. În circulară se menționa că, ținând cont de faptul că au de parcurs un drum lung până la destinație, țăranilor li se recomanda să pornească la drum nu mai târziu de 1 august, ca până la sosirea iernii să reușească să se aranjeze la locurile noi de trai. În document se mai stipula interzicerea pentru țăranii de a emigra de pe domeniile mănăstirești și cele moșierești [35].

Remarcăm faptul că în perioada 1868-1877 un număr mare de cereri ale țăranilor de a emigra în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre parvin din județele Bender, Akkerman, Chișinău, Orhei și Soroca. Aceasta se explică prin faptul că, în urma aplicării reformei agrare din 14 iulie 1868, mai mulți țăranii au primit mai puțin pământ decât aveau în folosință până la reformă, ceea ce a agravat situația lor materială.

La 31 ianuarie 1871, administrația plasei Tatarbunar, județul Akkerman, anunță guvernatorul general al Basarabiei despre dorința a 27 de familii de țăranii de stat (72 de persoane de sex masculin și 67 de sex feminin) din satul Tașlâc de a se strămuta în Caucaz, unde urmau să fie înscrși în categoria socială a mic-burghezilor din orașul Novorosiisk [36]. Se cerea și permisiunea ca aceștia să poată vinde averea ce le aparținea și ca în primăvara aceluiași an să se poată deplasa la noua destinație. În document se indică toate actele necesare pentru strămutare, inclusiv permisiunea obștii satești, acceptul din partea autorităților orașului Novorosiisk etc. Remarcăm că în document, inițial, sunt indicate 45 de familii, iar în liste au fost înscrise numai 27 de familii [37]. Probabil, ceilalți țăranii s-au dezis de a se strămuta sau nu au primit permisiunea.

La 11 februarie 1872, locuitorii satului Milești, plasa Ialoveni, județul Chișinău, Dumitru Măță, Vasile și Ion Țurcan și Isaia Popov, au adresat o cerere autorităților locale, în care scriau că „[...] arendează pământ de la moșierul satului în care locuiesc, achită câte 12 ruble pentru o falce⁴, iar venitul obținut în urma prelucrării acestui lot abia de le mai ajunge pentru întreținerea familiilor și plata impozitelor; prin urmare, starea lor materială este destul de precară; din motivele invocate, roagă să li se permită să se strămute în regiunea Caucaz, unde vor locui cu frații lor și cu alte rude care au emigrat acolo ceva timp înainte” [39]. Așadar, acest demers denotă că până la acel moment din satul Milești au mai emigrat în Caucaz și alte familii, cu ceva ani în urmă.

La 14 martie 1875, țăranul Dănilă Pârov, din numele mai multor țăranii, cere șefului districtului Cernomorsk să fie acceptați să se strămute în această regiune, împreună cu încă 24 de familii de țăranii (în total, 86 de persoane), locuitori ai satelor moldovenești Lăpușna, Cărpineni și Șișcani, județul Chișinău, cu vârste destul de tinere, inclusiv copii minori [40]. Totodată, în adresare se subliniază că au primit toate actele necesare încă la 24 martie 1871 – permisiunea obștilor satești și a administrației centrale, dar au fost împiedicați să emigreze, din cauza datoriilor față de moșierul local [41]. Însă, cererea țăranilor nu a fost satisfăcută. La 30 martie 1875, șeful districtului Cernomorsk înștiințează guvernatorul Basarabiei că terenul agricol rezervat anterior pentru 100 de familii de țăranii basarabeni, din cauza întârzierii sosirii acestora cu 4 ani în urmă, a fost repartizat altor persoane, dar confirmă că terenuri agricole libere, pentru noii-veniți, sunt numai în zona montană, greu accesibilă, din care cauză cheamă delegații lor să se deplaseze acolo, pentru a lua cunoștință de terenurile agricole destinate lor [42]. Prin urmare, din această scrisoare aflăm că se preconiza emigrarea în perioada indicată a 100 de familii de țăranii din diverse județe ale Basarabiei.

Un demers asemănător a fost prezentat și de la țăranii din satele Topala și Beștemac din județul Bender, datat cu 26 iunie 1875. În raportul ispravnicului județean, adresat guvernatorului Basarabiei, se menționează că în urma deplasării în satele menționate, la 27 iunie, s-a constatat că cel care îndeamnă țăranii și răzeșii să emigreze în Caucaz este țăranul Ivan Reabâi din satul Beștemac. În raport se menționa că Ivan Reabâi, cu 7 ani în urmă, a fost în Caucaz și a încercat să se stabilească acolo fără permisiunea autorităților, din care cauză a și fost întors înapoi și întemnițat pentru 4 luni. Din discuția purtată de funcționari cu țăranul Reabâi, ultimul a relatat că nu a instigat pe nimeni să emigreze în Caucaz, că locuiește pe moșia Beștemac, în care a primit în folosință 11 desetine de pământ, că averea sa este compusă dintr-o casă, câțiva boi și 7 oi, având la întreținere soția și 4 copii. Din cauza insuficienței de pământ agricol, Ivan Reabâi sublinia că dorește să se strămute în Caucaz și va depune cerere pentru aceasta numai în cazul în care va primi permisiunea obștii și a autorităților.

⁴ Falce – veche unitate de măsură a suprafețelor, echivalând cu aproximativ 1½ hectar sau 3 pogoane. După alte surse, falcea este o unitate obișnuită de măsură moldovenească, folosită la măsurarea pământului. În Basarabia, 3 falci constituiau 4 desetine domnești [38].

Totodată, mici-burghezii din Chișinău, care locuiau în satul Topala – Gheorghe Postolachi, Tudor Niculescu, Tudor Baranov, Constantin Pleșca, Roman Pleșca, Ivan Mihailov Kamerzan, Tudor Lungu și Tudose Gudumac – scriau că din cauza insuficienței de pământ, după ce vor strânge recolta, vor depune demersurile necesare pentru a primi permisiunea autorităților locale de a emigra în Caucaz, invocând ca argument faptul că unii dintre ei anterior deja au fost în acele locuri și au identificat pământuri libere pentru agricultură [43].

Într-o altă scrisoare, din 25 iulie 1875, adresată autorităților guberniale, semnată de Vasile Grigorie Manică, din partea a 56 de familii de țărani din satul Bălceana, județul Chișinău, se cere ca autoritățile să le permită să-și vândă averea și să emigreze în districtul Mării Negre [44]. O cerere similară de a emigra în ținutul Novorosia sau Caucaz, districtul Cernomorsk, a parvenit, la 23 august 1875, din partea întregii obști a țăranilor din satul Bocani, plasa Cornești, județul Iași, semnată de către Ion Procopciuc și Vasile Bulancea. Drept motiv pentru emigrare este invocată insuficiența de terenuri agricole și fertilitatea proastă a solului aflat în proprietate [45]. Ca urmare, la 25 iulie 1876, șeful districtului Cernomorsk anunță autoritățile guberniale din Basarabia că 64 de familii din satele Bocani și Negureni, județul Chișinău, au obținut permisiunea din partea autorităților să se strămute în districtul Cernomorsk, unde au și primit teren agricol [46]. La 20 august 1876, un alt grup de țărani din satul Ciolacu, județul Iași, a primit de la autorități permisiunea să emigreze în districtul Cernomorsk [47]. Existau cazuri când țăranii ajunși la noua destinație, din cauza condițiilor proaste, se întorceau înapoi. Astfel, printr-o scrisoare din 30 septembrie 1876, șeful districtului Cernomorsk anunță guvernatorul Basarabiei despre cererea din partea a 5 familii din satul Bocani și a unei alteia, din satul Chișcăreni, județul Iași, să li se permită să se întoarcă la baștină, cerere ce a fost satisfăcută de autorități [48].

Într-o altă adresare, țăranii Ivan Șoltoian, Eremia Șoltoian, Ștefan Șoltoian, Simion Maximciuc, Grigorie Râmbu, Pintilie Cojocari, Tudor Solomon, din satul Sărata-Galbenă, județul Bender, cer permisiunea ca să se strămute, împreună cu familiile lor, în Caucaz [49].

În perioada de referință atestăm un număr mare de cereri ale populației din Basarabia de emigrare în regiunea Kuban. Astfel, în scrisoarea șefului regiunii Kuban, adresată *Administrației proprietăților statului din Basarabia*, se menționează că în 1868 au sosit în Caucaz 33 de familii de țărani din satul Ciuciuleni, județul Chișinău, iar în 1871 încă 10 familii de țărani din același sat. Primii s-au stabilit cu traiul în regiunea situată între râurile Ghecepsin și Kudako, iar ultimii – lângă râul Mahadâr [50].

La 2 februarie 1872, răzeșul Alexandru Bumbu, împreună cu familia sa (2 persoane de sex masculin și 2 de sex feminin), din satul Căinari, județul Bender, a primit permisiunea să se strămute între râurile Ghecepsin și Kudako, fiind împrumutați cu câte 5 desetine de pământ pentru fiecare cap de familie și supuși, ca și ceilalți locuitori, să achite toate impozitele cuvenite, cerând să fie excluși deja din lista obștii satești din Basarabia [51]. Șeful regiunii Kuban informa *Administrația proprietăților statului din Basarabia* că la 27 mai 1872 au fost acceptate cererile răzeșilor Ivan Constantin Pisica, Ion Fiodor Pisica, Gheorghie Ivanov Dolghier, Manolache Sidorov, Ivan Morar, Simion Sava din județul Chișinău, plasa Văsieni, satul Bardar, iar din plasa Costești, satul Pojăreni a fost acceptată și cererea lui Trofim Filip Colița, care, împreună cu familiile lor (11 persoane de sex masculin și 15 persoane de sex feminin), urmau să se stabilească cu traiul, începând cu 1 ianuarie 1873, între râurile Kudako și Ghecepsin, fiind împrumutați, la fel, cu câte 5 desetine de pământ pentru fiecare cap de familie și egalați în drepturi și supuși la plata impozitelor, de rând cu ceilalți țărani din gubernia Stavropol. Totodată, s-a cerut ca familiile date să fie excluse din lista obștilor satești din Basarabia [52].

Ulterior, administrația regiunii Kuban aduce la cunoștința autorităților regionale din Basarabia că la 8, 15, 26 iunie și 12 august 1872 au fost acceptate cererile răzeșilor din satele Costești, județul Chișinău (Nicolai Stepanov Miron cu familia, compusă din 5 persoane de sex masculin și 2 de sex feminin) [53]; Hâncești, plasa Hâncești, județul Chișinău (5 familii) [54], Spărieți, plasa Hâncești, județul Chișinău (27 de familii) [55]; Dahnovici și Ulmu, județul Chișinău; Rusești [56], plasa Văsieni, județul Chișinău; Olănești (Toma Stoian), plasa Palanca, județul Akkerman [57]. În perioada 1871-1873, alți țărani din județul Chișinău: din satul Buțeni (8 familii), plasa Costești, din satul Rusești (13 familii), plasa Văsieni, din satul Manoilești (3 familii), plasa Văsieni, din satul Drăgușeni Noi (5 familii), din satul Cărpineni (30 de familii), din satul Chicera (2 familii), plasa Lăpușna, din satul Ialoveni (2 familii), din satul Milești (2 familii), plasa Ialoveni, din satul Nimoreni (1 familie), din satul Vărzărești (3 familii), plasa Nisporeni [58], din satul Grozești (32 de familii), din satul Marinici (7 familii), plasa Zberoaia, au fost acceptați pentru strămutare în regiunea Kuban, stabilindu-le, de asemenea, câte 5 desetine de pământ pentru fiecare cap de familie [59]. Din aceste cereri putem observa că țăranii care emigrau primeau numai 5 desetine de pământ la noua destinație. Prin urmare, în Basarabia aceștia dețineau cu mult mai puțin pământ, insuficient pentru întreținerea familiilor și achitarea impozitelor.

La 8 martie 1875, 23 de țărani din satul Cărpineni, județul Chișinău (lista include numai bărbați; prin urmare, putem presupune că fiecare a emigrat împreună cu familia, respectiv numărul era cu mult mai mare) cereau permisiunea guvernatorului Basarabiei de a se stabili cu traiul în Caucaz, regiunea Kuban [60]. Ca urmare, la 9 aprilie 1875, șeful regiunii Kuban a expediat guvernatorului Basarabiei o adresare, prin care accepta strămutarea acestor țărani, specificând că terenuri agricole libere sunt numai în zona montană, greu accesibilă și cu fertilitate proastă. Din acest motiv, sunt greu de lucrat; totodată, clima nu este favorabilă. Se mai menționa că toți cei care au primit anterior acolo teren agricol peste un timp au plecat din acele locuri. Din acest motiv, solicită ca, înainte de emigrare, să vină delegați ai țăranilor, să vadă terenurile agricole destinate emigranților, apoi să se decidă la emigrare [61].

Pe cursul superior al râului Psebe, unde anterior a staționat regimentul cazacilor din Kuban, s-au așezat, inițial, țărani din Basarabia, apoi, ulterior, soseau încontinuu țărani și foști soldați din diverse regiuni ale Rusiei. Deja în adresarea din 22 decembrie 1877 a șefului regiunii Kuban către guvernatorul Basarabiei se menționa că dacă la 12 august 1869 în regiune erau doar 16 familii, la 30 septembrie a aceluiași an – 56 de familii, apoi în anul 1874 numărul familiilor venite din diverse regiuni, atât ale Basarabiei, cât și ale Rusiei, a ajuns la 119 familii [62]. Subliniem faptul că o parte dintre acestea au obținut anterior permisiunea autorităților din Basarabia să se strămute în districtul Cernomorsk al Mării Negre, dar s-au așezat în mod samavolnic pe cursul superior al râului Psebe. Încercările autorităților de a-i alunga pe țăranii care au ocupat abuziv acest pământ au fost zadarnice. Ei nu se supuneau autorităților, nu doreau să achite impozitele și alte dări către stat; cei apți se eschivau și de la serviciul militar, ducând un mod de viață dezordonat. Totodată, se menționează că unii dintre ei au încercat să se întoarcă la baștină, dar, ținând cont de faptul că au fost excluși din obștile sătești, atunci când au plecat, nu li s-a mai acceptat să se întoarcă înapoi. În astfel de condiții, pentru soluționarea problemei date, autoritățile locale au propus ca aceștia să fie repartizați în alte locurile libere din regiunea Kuban, eliberându-li-se pentru aceasta actele necesare. Acțiunea dată, după cum se sublinia în document, era în interesul statului, deoarece urma să se țină o evidență a acestor persoane, impuse să achite impozitele de stat și supuse serviciului militar. În vederea realizării acestui obiectiv, au fost întocmite liste ale persoanelor așezate în regiunea Kuban. Listele au fost expediate autorităților din localitățile din care au emigrat țăranii, pentru a fi verificați dacă nu au datorii față de obștile sătești și pentru a li se elibera noi permisiuni [63]. Astfel către anul 1879 în regiunea Kuban, pe cursul superior al râului Psebe, erau stabiliți țărani, răzeși și mic-burghezi din județele Basarabiei: Chișinău – 24 de familii (110 persoane) [64], la care se mai adaugă încă 3 familii de mic-burghezi (13 persoane) din orașul Chișinău [65], Orhei – 14 (72 de persoane) [66], Bender – 5 (22 de persoane) [67], Akkerman – 19 (101 persoane) [68]. Numărul total al celor veniți din Basarabia constituia 65 de familii (318 persoane). O parte dintre țărani nu a primit permisiunea de a pleca, din cauza datoriilor. Spre exemplu, la 26 de familii din plasa Ialoveni, satele Ialoveni și Milești, li s-a interzis eliberarea permisiunilor până la achitarea datoriilor față de obște (443 de ruble) [69].

La data de 20 februarie 1880, *Administrația proprietăților statului din Stavropol*, într-o adresare către guvernatorul Basarabiei, solicită acordarea permisiunii coloniștilor germani din satele Teplița și Arțiz, județul Akkerman (14 persoane), de a se stabili în așezarea *Michelfeld*, localitate întemeiată de ei în județul Temriukovsk, regiunea Kuban, pe pământul acordat de autorități. *Administrația proprietăților statului din Stavropol*, în adresarea sa către guvernatorul Basarabiei, menționa că nu vede nicio piedică pentru emigrarea acestor persoane, că acestea au achitat, la începutul anului 1880, toate restanțele la impozit pentru anul 1879 [70]. Cereri similare de emigrare a coloniștilor germani din Basarabia în regiunea Stavropol au parvenit și în anii 1883-1884 din coloniile Sarata și Tarutino [71].

Din acest document putem deduce că lipsa de pământ a apărut și la coloniștii germani cărora li s-au acordat anterior loturi destul de mari de pământ și mari privilegii din partea autorităților imperiale/guberniale. Aceasta se mai explică și prin faptul că, începând cu anul 1874, când Basarabia devine o simplă gubernie rusească⁵, aceștia și-au pierdut privilegiile de altădată.

Menționăm că și un număr mare de țărani și răzeși din județul Orhei și-au manifestat dorința de a emigra în Caucaz. Despre aceasta ne relatează ispravnicul județului, în raportul său către guvernatorul Basarabiei din

⁵ La 22 noiembrie 1873, ministrul de Interne înaintează în Senatul Guvernant raportul despre lichidarea Consiliului regional al Basarabiei și transformarea regiunii în gubernie rusească, propunere susținută de Consiliul de Stat al Rusiei și aprobată la 7 decembrie 1873 de împăratul Alexandru al II-lea [72]

15 martie 1883. Cauzele invocate erau diverse: lipsurile pe care le suportau răzeșii, insuficiența terenurilor agricole primite în proprietate etc. [73]. Totodată, după cum au constatat autoritățile, țărani stabiliți anterior în Caucaz îi ademeneau pe aceștia să emigreze. Unul dintre ei era Vasile Gherman, din satul Sloboda-Horghinești, stabilit în Caucaz și întors după 3 ani, să-și ia și familia, care îi invita pe țărani să se strămute în Caucaz. Ca urmare, această informație s-a răspândit în satele limitrofe. Ca rezultat, unele familii de răzeși își vindeau, cât mai rapid, averea la un preț mic, pentru a acumula banii necesari pentru strămutarea în Caucaz [74]. Unele date ne vorbesc despre numărul de familii care doreau să plece în Caucaz și despre averea vândută: din satul Bravicea – 12 familii, din satul Răciula – 3, din satul Brăviceni – 3, din satul Mândra – 3, din satul Frumoasa – 5, din satele Sloboda și Horghinești – 15, din satul Onișcani – 5, din satul Dereneu – 1, din satul Bularda – 1, din satul Hirova – 3, din satul Ghermănești – 1, din satul Ciocâlteni – 1 [75], ceea ce constituia, în total, 53 de familii [76].

Țărani plecați în Caucaz care nu dețineau actele necesare acordate de autoritățile locale erau siliți să se întoarcă în Basarabia pentru a obține permisiunile necesare. Astfel, țărani Manoilă Fărâmbă și Vasile Mereuță din satul Țibirica, județul Orhei, s-au întors din regiunea Suhumi, unde au emigrat fără acte, pentru a obține permisiunile necesare din partea obștii satești și a autorităților centrale [77].

În data de 19 martie 1883, 94 de familii din diverse județe ale Basarabiei, care se porniseră spre Caucaz, neavând actele necesare, au fost reținute de autorități la Chișinău [78]. Polițmaistrul orașului Chișinău raporta la 25 martie 1883 că din județele Soroca, Iași și Orhei au sosit, cu trenul, 42 de familii care au fost expediate în Caucaz, însoțite de un funcționar al poliției, alte 14 familii urmau să fie expediate mai târziu, iar 11 familii au fost reținute la Chișinău, deoarece nu dețineau toate actele necesare [79]. Dumitru Stratu și Andrei Căldare, care reprezentau 18 familii din satul Bravicea și care anterior au încercat să emigreze în mod ilegal în Caucaz și fuseseră întoarse înapoi, au cerut și au primit la 2 aprilie 1883 permisiunea autorităților centrale să se deplaseze în Caucaz, pentru a identifica teren agricol, unde mai apoi urmau să se strămute [80]. Într-o telegramă adresată guvernatorului Basarabiei se menționa că 82 de familii care se îndreptau spre orașul caucazian Suhumi au avut aceeași soartă – au fost reținute și trimise înapoi în Basarabia [81]. După cum observăm, autoritățile țariste se străduiau să împiedice emigrările neautorizate de administrația regională și de cea gubernială. Totodată, se cerea ca, înainte de a porni la drum, cei care vor să emigreze să dețină toate actele necesare, permisiunile autorităților centrale și locale ale Basarabiei, precum și acceptul autorităților din localitățile în care doreau să se stabilească.

La 1 februarie anul 1885, prin adresarea către guvernatorul Basarabiei, răzeșii Sebastian Tudor Știrbu și Luca Simion Cebotarenco, din satul Ciocâlteni, județul Orhei, delegați ai 21 de familii, roagă ca, din cauza insuficienței de pământ agricol, din care motiv nu-și pot întreține familiile, să li se acorde permisiunea de a emigra în Caucaz, Novorosia, solicitând să fie incluși în categoria mic-burghezilor [82]. Ei au primit acordul șefului districtului Cernomorsk (Mării Negre) ca până la finele anului să se stabilească cu traiul în această regiune, cu condiția că vor achita toate datoriile acumulate pe numele lor în Basarabia, lista datornicilor fiind anexată [83]. Totodată, printr-o altă scrisoare, aceștia rugau să fie anunțați dacă vor fi înscrși în rândurile mic-burghezilor din Novorosiisk, fără a primi vreo indemnizație din partea vistieriei statului și fără a li se repartiza teren agricol gratis [84].

Cereri de emigrare în districtul Cernomorsk, în care erau invocate motive similare, au depus, la 1 martie 1885, răzeșii Ivan Vasilie Grec, reprezentant a 33 de familii din satul Chiștelnița, și Andrei Lașco, din partea a 11 familii din satul Scorțeni, județul Orhei. Totodată, aceștia cereau să fie înscrși în categoria mic-burghezilor din Novorosiisk, cerere satisfăcută de autorități, cu condiția achitării unei taxe de 10 ruble de fiecare familie, pentru a fi înregistrați în registru. Ca și ceilalți mic-burghezi locali, ei au fost informați că nu se vor bucura de niciun privilegiu din partea statului și că nu vor fi înzestrați cu teren agricol gratis, se mai specifică în document [85]. Cereri pentru strămutare în regiunea Kuban au mai depus și țărani din satele Țareuca și Țahnăuți, plasa Rezina, județul Orhei [86].

Din raportul ispravnicului județului Orhei către guvernatorul Basarabiei aflăm că la 14 februarie 1885 țărani din satul Beești, județul Orhei, Ion Nicolaev, Dumitru Todîța și Vasile Gacina, reprezentând 30 de familii, au depus cerere pentru a li se permite emigrarea în localitatea Dikii Hutor, gubernia Herson, unde, în 1876, au mai emigrat 13 familii de țărani din acest sat. Din spusele țăranilor stabiliți anterior, acolo există mult pământ liber, la un preț de 2 ruble desetina [87].

Numărul mare de cereri pentru emigrare, depuse în special de răzeși, în afară de cauzele expuse mai sus, se mai explică și prin consecințele Regulamentului din 4 februarie 1875 [88].

Concluzii

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Rusia, o parte a populației a fost forțată să emigreze peste Prut, în Principatul Moldovei, de teama transformării țăranilor liberi în țărani iobagi. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult odată cu implementarea politicii de colonizare și de deznaționalizare, pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, cu populație alogenă (ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care a beneficiat de anumite privilegii din partea autorităților imperiale.

Cauza principală a emigrației populației din Basarabia, în anii '40-'80 ai secolului al XIX-lea, urmează a fi identificată în procesele demografice care s-au produs în provincie în prima jumătate a secolului, în politica de colonizare și de deznaționalizare promovată de administrația colonială rusă, în consecințele reformei agrare din 1868, care a înrăutățit situația populației din mediul rural și cel urban.

Primele manifestări ale emigrației populației din Basarabia s-au remarcat încă în anii '40 ai secolului XIX, atunci când sunt atestate primele cereri ale țăranilor din regiune de a emigra în Crimeea și Caucaz. Asemenea cereri au urmat să parvină în anii 1860 și 1861 de la țăranii din județele Hotin, Bălți și Chișinău.

După aplicarea în Basarabia a reformei agrare din 14 iulie 1868, procesul de emigrare se intensifică. Majoritatea țăranilor au rămas decepționați de modul în care a fost pusă în aplicare reforma agrară. Astfel, în perioada 1868-1885 se înregistrează un număr mare de cereri ale țăranilor din județele Akkerman, Chișinău, Bender, Orhei și Soroca de a emigra în Caucaz, Crimeea și în nordul Mării Negre.

Analiza documentelor de arhivă ne permite să constatăm că, din cauza insuficienței de pământ, țăranii acceptau să emigreze chiar și pentru 5 desetine de pământ. În procesul de emigrare au fost implicate majoritatea categoriilor sociale din mediul rural și urban: țăranii răzeși, țăranii de stat, mic-burghezi și coloniști.

Alegerea Crimeii, Caucazului și a nordului Mării Negre, în calitate de destinație de emigrare a populației din Basarabia, nu era întâmplătoare. După Războiul Crimeii, autoritățile țariste au inițiat o campanie de populare a acestor regiuni cu populație alogenă din Imperiu și din alte state, în detrimentul etniilor băștinașe. Prin urmare, Basarabia era inclusă și ea în acest circuit, împreună cu celelalte gubernii.

Autoritățile imperiale, practic, nu puneau piedici în vederea acordării permisiunii pentru emigrarea populației. Condiția principală era să se respecte circularele și regulamentele emise, conform cărora era permisă emigrarea.

Referințe:

1. A consulta, în acest sens: POȘTARENCO, D. Exodul populației peste Prut după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. În: *Revista de istorie a Moldovei* (Chișinău), 2003, nr.1-2, p.93-99; TOMULEȚ, V. Exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut (anii 1812-1828). În: *Revista de Istorie a Moldovei* (Chișinău), 2012, nr.2, p.55-78.
2. ЗЕЛЕНЧУК, В. *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. (Этнические и социально-демографические процессы)*. Кишинев, 1979, p.114-115.
3. БАТЮШКОВ, П. *Бессарабия. Историческое описание*. СПб., 1892, с.15-161; КРУШЕВАН, П. *Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный справочник*. Москва, 1903, с.41-47; ЛАШКОВ, Н. *Бессарабия – к столетию присоединения к России. 1812-1912 гг.* Географический и историко-статистический обзор состояния края. Кишинев, 1912, с.2-63.
4. *Istoria RSS Moldovenești din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*. Chișinău, 1984, p.208-235; АНЦУПОВ, И. *Государственная деревня Бессарабии (1812-1870)*. Кишинев, 1966, passim; ГРОСУЛ, Я. Крестьянская реформа 1868 г. и ее особенности. В: *Ученые Записки Кишиневского государственного университета*, том II, 1949, с.79-115; ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Крестьянская реформа 60-70 годов XIX века в Бессарабии*. Кишинев, 1956, с.330-350; ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905)*. Кишинев, 1972, с.92-96; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. (Этнические и социально-демографические процессы)*. Кишинев, 1979, с.121; МУНТЕАН, М. *Экономическое развитие дореформенной Бессарабии*. В: *Ученые записки Кишиневского ун-та*. Кишинев, 1971, т.117 (Ист.), с.3-385.
5. CIUBOTARU, N. Fenomenul migrației țăranilor basarabeni în regiunile îndepărtate ale Rusiei în secolul XIX – începutul secolului XX. În: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Vol.3. Chișinău, 2012, p.58-64; JARCUTCHI, I. Unele considerente privind migrarea țăranilor din județul Tiraspol în Siberia la finele secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. În: *Revista de Istorie a Moldovei* (Chișinău), 2005, nr.4. p.96-109; POȘTARENCO, D. Mișcarea naturală a populației basarabene în perioada țaristă. În: *Revista de Istorie a Moldovei* (Chișinău), 2013, nr.4, p.7-34; POȘTARENCO, D. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, I. Chișinău, 2005; POȘTARENCO, D. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, II. Chișinău, 2009; SCUTELNIC, V. Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul

- tul secolului al XX-lea). În: *Destin Românesc* (Chișinău), 2007, nr.3-4, p.115-132; TOMULEȚ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași, 2014, passim.
6. ANRM F.2, inv.1, d.1860, f.1.
 7. *Ibidem*, f.3-6.
 8. *Ibidem*, d.1841, f.1-24.
 9. *Ibidem*, d.1840, f.1-7.
 10. TOMULEȚ, V. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Chișinău, 2018, p.69.
 11. ANRM, F.2, inv.1, d.5096, f.1-3, 4-5; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*. În: *Destin Românesc* (Chișinău), 2007, nr.3-4, p.118.
 12. ANRM, F.2, inv.1, d.5096, f.6-9.
 13. ANRM, F.2, inv.1, d.5303, f.3-4, f.7-7 verso; SUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, p.118.
 14. ANRM, F.2, inv.1, d.5476, f.1-3 verso.
 15. EMILCIUC, A. *Restricționarea administrativă a activităților comerciale din Basarabia în perioadele de război și epidemii (1806-1856)*. În: *Studia Universitatis Moldaviae* (Chișinău). Seria „Științe umanistice”, 2019, nr.4(124), p.166.
 16. TOMULEȚ, V. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale*. Ediția a II-a. Chișinău, 2015, p.308.
 17. EMILCIUC, A. *Restricționarea administrativă a activităților comerciale din Basarabia în perioadele de război și epidemii (1806-1856)*, p.166.
 18. POȘTARENȚU, D. *Mișcarea naturală a populației basarabene în perioada țaristă*. În: *Revista de Istorie a Moldovei* (Chișinău), 2013, nr.4, p.15-16.
 19. *Ibidem*, p.17.
 20. *Ibidem*, p.16.
 21. *Ibidem*, p.17.
 22. *Ibidem*, p.18.
 23. *Ibidem*, p.19.
 24. ANRM, F.2, inv.1, d.7142, f.5, f.6-7, f.9-10.
 25. *История Молдавии. Документы и материалы. Том 4: Положение крестьян и общественное движение в Бессарабии (1861-1895 годы) / Сост.: И.Г. Будак; Под ред.: Я.Г. Гросула (отв. ред.) и др. Кишинев, 1964, с.17.*
 26. ANRM, F.2, inv.1, d.7142, f.14-15.
 27. *История Молдавии. Документы и материалы. Том 4: Положение крестьян и общественное движение в Бессарабии (1861-1895 годы), с.18-20.*
 28. *Ibidem*, p.20.
 29. MORARU, A. *Istoria Basarabiei și Transnistriei (1812-1993)*. Chișinău, 1995, p.51.
 30. *История Молдавии. Документы и материалы. Том 4: Положение крестьян и общественное движение в Бессарабии (1861-1895 годы), с.21-27.*
 31. *Ibidem*, p.37-38; ANRM, F.2, inv.1, d.7142, f.287-291, f.308-310.
 32. *Ibidem*, f.296.
 33. ЗЕЙНАЛОВА, С. *Формирование европейских этнических общин на Кавказе (XIX – первая половина XX вв.)*, Баку, 2010, с.33-134. <http://elibrary.bsu.az/yenii/ebookspdf/formirovaniya.pdf> (Accesat: 10.02.2020)
 34. ANRM, F.2, inv.1, d.8148, f.9-12.
 35. *Ibidem*, d.8388. f.22-22 verso.
 36. *Ibidem*, d.8148, f.1-1verso, 11; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, p.119.
 37. ANRM, F.2, inv.1, d.8148, f.9-10 verso, 13-16.
 38. TOMULEȚ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași, 2014, p.304.
 39. ANRM, F.8, inv.1, d.496, f.1-3; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, p.119.
 40. ANRM, F.2, inv.1, d.8332, f.1 verso-3 verso; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, p.119.
 41. ANRM, F.2, inv.1, d.8332, f.5-5 verso.
 42. *Ibidem*, f.6-6 verso, f.7.
 43. *Ibidem*, d.8333, f.1-3 verso.
 44. *Ibidem*, d.937, f.1-2.
 45. ANRM F.8, inv.1. d.959, inv.1, f.1-10.

46. ARNM, F.2, inv.1, d.8388, f.19-21.
 47. *Ibidem*, f.24.
 48. *Ibidem*, f.26-27.
 49. ANRM, F.8, inv.1, d.960, f.1-5.
 50. *Ibidem*, d.533, f.3, 88; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient* (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea), p.120.
 51. ANRM, F.8, inv.1, d.533, f.5, 5 verso, 8.
 52. *Ibidem*, p.f.6, 6 verso, 88.
 53. *Ibidem*, f.10-10 verso.
 54. *Ibidem*, f.11, 78.
 55. *Ibidem*, f.12-19, 35, 63, 71.
 56. *Ibidem*, f.81-83.
 57. *Ibidem*, f.88, 90.
 58. *Ibidem*, f.89.
 59. *Ibidem*, f.103.
 60. ANRM, F.2, inv.1, d.8334, f.1- 2 verso.
 61. *Ibidem*, f.4-5 verso.
 62. ANRM, F.8, inv.1, d.1116, f.1.
 63. *Ibidem*, f.1-2.
 64. *Ibidem*, f.51-53, 60, 65.
 65. *Ibidem*, f.102-103.
 66. *Ibidem*, f.81-82.
 67. *Ibidem*, f.37.
 68. *Ibidem*, f.3-14.
 69. *Ibidem*, f.67.
 70. *Ibidem*, d.1432, f.1, 5, 12.
 71. *Ibidem*, d.1782, f.1-7, 18, 19.
 72. ПОЛНОЕ Собрание Законов Российской Империи. Собр. II, том XLVIII, 1873, отд. второе, №52721, СПб., 1876, с.370.
 73. ANRM, F.2, inv.1, d. 8633, f.13, 15-16, 28; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient* (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea), p.121.
 74. ANRM, F.2, inv1, d.8633, f.26-27 verso.
 75. *Ibidem*, f.13, 15-16, 28.
 76. SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient* (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea), p.121.
 77. ANRM, F.2, inv1, d.8633, f.18-18 verso.
 78. *Ibidem*, f.21.
 79. *Ibidem*, f.45.
 80. *Ibidem*, f.65-65 verso.
 81. *Ibidem*, f.69; SCUTELNIC, V. *Migrațiunea țăranilor din Basarabia în Caucaz, Kuban, Siberia și Extremul Orient* (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea), p.121.
 82. ANRM, F.2, inv.1, d.8662, f.1-3, f.18-27, f.34v-36.
 83. *Ibidem*, f.8, 14-15.
 84. *Ibidem*, f.11-11 verso.
 85. *Ibidem*, f.16-16 verso.
 86. *Ibidem*, f.44-48.
 87. *Ibidem*, f.51-52.
 88. Despre rezultatele împrăștiării diferitor categorii de țărani, a se vedea: ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Крестьянская реформа 60-70-х годов XIX века в Бессарабии*. Кишинев, 1956, с.37-104; SCUTELNIC, V. Regulamentul despre relațiile agrare ale țăranilor regiunii Basarabia. În: *Revista de istorie a Moldovei* (Chișinău), 2007, nr.1, p.60-78.

Date despre autor:

Viorel BOLDUMA, doctorand, Școala doctorală *Istorie, Arheologie și Filosofie*, Universitatea de Stat din Moldova, lector universitar, Universitatea Prdagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

E-mail: bviorel@yandex.ru

ORCID: 0000-0003-2111-3701

Prezentat la 11.05.2020